

Vilma Ducman
Jiří Kočica
Vesna Krmelj
Žiga Okorn
Aleksander S. Ostan
Nataša Pavlin
Janko Rožič
Iro Zorko

Sestava

Skupina ustvarjalcev z imenom Sestava je začela delovati leta 1993 ob prenovi nekdanjih vojaških zaporov na Metelkovi mestu v Ljubljani v muzej, galerijo in mladinski hotel. V zaporu kot tipu najbolj zaprte javne stavbe so začeli odpirati polje dialoga in srečevanj.

Naziv Sestava, ki se je ob prenovi izoblikoval, izhaja iz premišljanja o sodobni družbi, ki se večstransko zapira – razbija, razdira in razkraja –, zato svojih procesov niso želeli imenovati razstave, temveč sestave.

Jedro skupine so sestavljali: kipar **Jiří Kočica** (1966–), umetnostna zgodovinarica **Vesna Krmelj** (1967–), slikar **Žiga Okorn** (1967–) in arhitekt **Janko Rožič** (1959–). Leta 1997 so skupaj z **Vilmo Ducman** (1964–), **Aleksandrom S. Ostanom** (1959–), **Natašo Pavlin** (1970–) in **Irom Zorko** (1962–) ustanovili Kulturno-umetniško društvo Sestava.

V desetletje in pol trajajočem procesu so ustvarjalci sodelovali pri zaščiti in prenovi nekdanjih zaporov v Hostlu Celica, pri kiparskih in slikarskih postavitvah ter kulturnih in naravovarstvenih projektih. Ob prenovi zaporov so ustanovili Galerijo Srečišče, v kateri še danes organizirajo razstave, literarne večere, predavanja, koncerte ipd.

Izdajali so tudi publikacije s kulturnozgodovinskimi in filozofskimi (etika, estetika) besedili ter razpravami o umetnosti in zgodovini. Značilni so naslovi njihovih publikacij, ki so navadno nastajale namesto razstavnih katalogov ob kiparsko-slikarskih postavitvah – »sestavah« (Sestave, *Odzven odstrtosti, Kip, gib, vzgib, Svet-uvid, T-rajanje, Podoba tvoje odprtosti, Etični uvidi umetnosti, Naslovljeno na svobodo drugega, Zorni kot ...*). Z delovanjem sta se izoblikovali tudi značilna terminologija in metodologija. Na tem mestu je potrebno omeniti razpiranje in doživljanje jezika skozi prostor, ki odstira vidike prostosti in preprostosti, kot rad poudari **J. Rožič**.

V času njihovega najbolj rednega srečevanja avtorji niso govorili o skupini, temveč o ustvarjalnem polju, v katerem sodelujejo s strokovnjaki z različnih področij; pisatelji, filozofi, umetniki, znanstveniki, arheologi, zgodovinarji, ekologi ... Znotraj tega polja se je uveljavila tudi pedagoška dejavnost, ki vključuje tudi razmerje med dejavnim in javnim. Na likovnem področju so to t. i. »Dejavnice«, ki sta jih od leta 1996 vodila **J. Kočica** in **Ž. Okorn**, na področju arhitekture in urbanizma pa delavnice prirejajo arhitekti **J. Rožič**, **A. S. Ostan** in **I. Zorko**. Med zgodnejša sodelovanja uvrščamo slikarsko-kiparsko *Postavitev J. Kočice* in

Ž. Okorna leta 1991 ob Tivolski čolnarni v Ljubljani. Tedaj sta na zapuščenem obrežju ribnika s svojimi likovnimi deli in lastno prisotnostjo sestavila postavitev, v kateri sta slike in kipe umestila v specifični prostor, kjer se skozi kulturo ustvarjalno prepletata narava in družba. Bistveni pri tej postavitvi so bili trajanje in prisotnost umetnika ob umetnini (obiskovalce sta avtorja na ogled umetnin peljala v čolnu) ter zasnovanost in umestitev razstave v celostni naravno-kulturni okvir. Že takrat sta sodelovala tudi z arhitektom **J. Rožičem**, ki je v tistem času skupaj z arhitekti **Odprtega kroga (A. S. Ostanom in I. Zorkom)** intenzivno deloval na področju širše prostorske ureditve v Ljubljani in Sloveniji. J. Rožič še danes išče bolj smiselne rešitve za zapostavljene ali prezrte urbane prostore s poudarkom na kulturni in naravni dediščini, pri katerih se zavzema za premišljene, z vestjo uravnane posege v prostor.

S samih začetkov delovanja lahko navedemo še nekaj podobnih likovnih zgostitev. Leta 1991 je sledila *Postavitev* istih avtorjev na mestu nekdanjega Jakopičevega paviljona. Z označitvijo nekdanjega Jakopičevega paviljona in likovnimi dejavicami sta ozavestila pomen kulture in umetnosti na občutljivem prehodu med naravo in družbo. (Jakopičev paviljon se je nahajal na robu mestnega Tivolskega parka, povezanega z naravnim zaledjem; podrt je bil leta 1962 zaradi izgradnje železniške proge).

V podoben koncept sodi tudi *Razstava Robbovega vodnjaka* iz leta 1992, s katero sta J. Kočica in Ž. Okorn izpostavila Robbov vodnjak kot alegorijo sotočja, dejanskega zlitja treh rek, Ljubljanice, Save in Kamniške Bistrice, v bližini Dola pri Ljubljani, kjer so takrat načrtovali gradnjo železniškega vozlišča. Motiv sotočja je uporabil tudi **Ž. Okorn** leta 1997 na pragu Celice 113 v nekdanjih zaporih na Metelkovi. **Sestava** pa se je leta 2000 v okviru javne pobude ob nujnem restavratorskem posegu zavzela za ohranitev Robbovega vodnjaka na mestu, za katerega je bil narejen, in opozorila na potrebo po primernem ravnanju s kipi vodnjaka ob odstranitvi zaradi restavriranja.

Po poskusu rušenja kulturi obljubljenih vojaških objektov na Metelkovi v Ljubljani so ustvarjalci leta 1993 prevzeli pobudo za prenovu nekdanjega vojaškega zapora v mladinsko prenočišče v sklopu tedanje galerije in muzeja. Zaradi etično in politično problematične zgodovine so se ustvarjalci odločili, da bi bilo k prenovi neodgovorno pristopiti z zgolj arhitekturnim projektom, temveč bi jo bilo treba izpeljati kot *work in progress*, bolj celostno in hkrati bolj osebno. Prenovo, ki je znotraj najbolj zaprte in represivne oblike javne stavbe odpirala in razvijala nasprotne procese druženja, soočanja, ustvarjanja in zbiranja, so poimenovali Sestava.

Med prenovno se jim je pridružilo več kot 80 domačih in tujih ustvarjalcev: Matej Bizovičar, Jiří Bezlaj, Bojan Bitežnik, Dragica Čadež, Aleksandra France, Anthony Gormley, Davide Grassi, Kevin Kaufman, Helmut Keil, Alenka Koderman, Sara Komavec, Miklavž Komelj, Milena Kosec, Marko A. Kovačič, Roman Makše, Giovanni Morbin, Boštjan Novak, John in Toti O'Brien, Nataša Pavlin, Marjetica Potrč, Rene Rusjan, Fabio Sandri, Tone Stojko, Marko Štepec, Petra Varl, Ivo Vraničar, Jure Zadnikar, idr.

Ob sodelovanju na različnih področjih v procesu preнове, od opremljanja celic ter celotnega objekta z ustvarjalnimi arhitekturnimi in likovnimi elementi do organizacije na področju širše kulturne dejavnosti znotraj tega prostora, so se izoblikovali značilni ključni delovanja brez manifesta ali samemu sebi v namen, temveč iz jedra stvari same. To so: dojemanje prostora v razmerju z njegovim zgodovinskim in civilizacijskim okvirom vojaškega političnega zapora, prepletanje konceptualnega delovanja in klasične umetnosti ter zmožnost vzpostavljanja dialoga tako med posameznimi umetnostnimi slogi, obdobji, -izmi kot tudi med posameznimi umetnostnimi zvrstmi (kiparstvo, slikarstvo, arhitektura), med umetnostjo in znanostjo ter tudi na filozofskem in duhovnem področju. *Kotiček miru* je na primer celica, ki ni opremljena le kot galerija-soba, pač pa kot kotiček za kontemplacijo ali umiritev obiskovalca, nahaja pa se nad nekdanjimi temnicami. V predprostoru temnic je začeta *Freska življenja* v stari fresko tehniki kot

odgovor plesu smrti, ki je navzoč tudi v slovenski slikarski tradiciji. Ena od značilnosti delovanja Sestave je namreč tudi ta, da avtorji v svojem delu zavestno odpirajo človeško izkušnjo preobrata: iz teme v svetlobo, iz plesa smrti v ples življenja, namesto žrtvovanja darovanje in podobno. Tako ob razmišljanju o podobi dobe v *Etičnih uvidih umetnosti*, izhajajoč iz skupne izkušnje pri procesu prenovne zaporov, zapiše **V. Krmelj** in ob tem vzpostavi tudi zgodovinski odnos do sodobnega stanja podobe.

Delovanje Sestave v nekdanjih zaporih sovпада z družbenimi in političnimi spremembami, ki so vplivale tudi na razvoj sodobne umetnosti. Konceptualno sorodne pristope in vsebine lahko zasledujemo v mednarodnem umetniškem dogajanju v drugi polovici 90. let, kot so bili projekt *Conversations at the Castle* na Arts Festivalu v Atlanti (1996), Documenta X (1997), prenova Palais de Tokyo v Parizu (1999) in razmah kulturnih in artcentrov ter arthostlov po svetu.

Leta 2003 se je z odprtjem Hostla Celice zaključil najintenzivnejši del procesa prenovne zaporov, delovanje Sestave pa se je še nadaljevalo, tako v širšem kulturnem prostoru kot tudi v okviru kulturnih dejavnosti Celice. Ob njihovem delovanju zadnja leta je tako v tematskem kot formalnem smislu tudi takrat, ko člani delujejo posamično, jasno zaslediti kontinuiteto iz časa najpogostejšega so-delovanja. Le-to izpostavlja zavestno etično držo ustvarjalca v sodobnem prostoru in času ter uglaševanje posameznih delov s celoto bivanja znotraj ustvarjalčeve človeške izkušnje.

Katja Oblak

LIT.: J. KOČICA, Ž. OKORN, V. KRMELJ, J. ROŽIČ, *Knjiga Sestave*, Lj, Mb 1997, kat. UGM, MNZS; V. KRMELJ, J. KOČICA, J. ROŽIČ, B. OŠLAJ, J. O'BRIEN, A. S. OSTAN, *Etični uvidi umetnosti*, Lj 2001.

7. Celica 115 v hostilu Celica v Ljubljani, 1997, prenova Jiri Kočica